

УДК 371.3:378.4

## СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВНЗ

**С.К. Мисловська**

***Анотація.** У статті зроблено огляд існуючих підходів до розуміння сутності інформаційної культури в інформатиці, культурології, філософії, педагогіці, бібліографічній справі. На основі аналізу й узагальнення різних поглядів визначено сутність і структуру інформаційної культури майбутніх медичних працівників. Конкретизовано завдання, пов'язані з формуванням інформаційної культури студентів медичних ВНЗ як важливої складової їх професійної готовності.*

***Ключові слова:** інформатика, інформаційна культура, нові інформаційні технології, професійна підготовка медичних працівників.*

***Аннотація.** В статье сделан обзор существующих подходов к пониманию сущности информационной культуры в информатике, культурологии, философии, педагогике, библиографоведении. На основе анализа и*

обобщения различных взглядов определена сущность и структура информационной культуры будущих медицинских работников. Конкретизированы задания, связанные с формированием информационной культуры студентов медицинских вузов как важной составляющей их профессиональной готовности.

**Ключевые слова:** информатика, информационная культура, новые информационные технологии, профессиональная подготовка медицинских работников.

**Summary.** The article provides an overview of existing approaches to understanding the essence of information culture in computer science, cultural studies, philosophy, pedagogy, bibliography. On the basis of analysis and generalization of different looks essence and structure of information culture of future medical workers are certain. Specified tasks related to the forming of information culture of medical students as an important component of their professional status.

**Keywords:** informatics, information culture, new information technologies, professional preparation of medical workers.

**Постановка проблеми.** Інформатизація суспільства, розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій привели до істотних змін у сфері освіти. Формування високого рівня інформаційної культури майбутніх фахівців – одне з найважливіших завдань, що стоїть перед системою вищої професійної освіти. Невідповідність між існуючою практикою використання інформаційних технологій, вивченням дисциплін в галузі інформатики студентами медичних ВНЗ і наявною потребою в застосуванні інформаційних технологій у професійній діяльності є однією з головних причин, що вимагають додаткових досліджень проблеми інформатизації медичної освіти. Інтерес фахівців-медиків до застосування інформаційних технологій посилюється у зв'язку із розширенням доступу до світових інформаційних ресурсів, реалізації міжкультурних комунікацій, потребою у безперервній самоосвіті, адаптації в умовах інформаційного суспільства. Усе це робить дослідження, пов'язані з інформатизацією медичної освіти, все більш актуальними.

**Аналіз попередніх досліджень.** Різні аспекти інформатизації вищої освіти відображені в працях О.П.Єршова, М.П. Лапчика, Е.І. Кузнецова, В.Л. Матросова, С.О. Жданова, І.В. Роберт, М.І. Жалдака, В.В. Бізюкова, Ю.С. Брановського, Я.О. Ваграменко, О.Г. Гейна, С.Г. Григор'єва та ін. Дослідженню психолого-педагогічних проблем інформатизації освіти присвячені праці Ю.І. Машбиця, О.П. Єршова, Я.О. Ваграменко, Е. І. Кузнецова, О.Г. Кушніренко, В.М. Монахова та ін.

Проблемі формування інформаційної культури та підготовки майбутніх учителів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій присвячені роботи Б.С. Гершунського, О.В. Готовцевої, А.П. Єршова, М.І. Жалдака, Ю.І. Машбиця, В.М. Монахова, Н.В. Морзе, І.М. Пустинникової, М.І. Шкіля та інших.

Особливостям диференційованого навчання інформатики, професійній спрямованості інформатизації гуманітарної освіти, формуванню інформаційної культури і комп'ютерної грамотності присвячені праці С.А. Бешенкова, Ю. С. Брановського, В. В. Бізюка, О. Г. Гейна, С.Г. Григор'єва, Б. С. Гершунського та ін.

Теорії і методиці використання комп'ютерних засобів і інформаційних технологій у професійній підготовці студентів присвячені докторські дисертації Ю.С. Брановського, М. І. Жалдака, Е.І. Кузнецова, А.Л. Денисової.

Окремим питанням застосування нових інформаційних технологій у медицині присвячені роботи В.М. Василькова, О.І. Сафронова, С.С. Бундарчука, А.В. Богомоллова, Н.А. Юр'євої, А.К. Айламязана, Б.М. Кувшинова, І.І. Шапошника та ін. Названі автори відводять інформаційним технологіям особливу роль у вищій освіті, наголошуючи на їх важливому значенні в особистісно-професійному розвитку майбутніх медичних працівників.

Водночас огляд наукових джерел свідчить, що недостатньо дослідженими залишається проблема формування інформаційної культури майбутніх медичних працівників, їх готовності до використання інформаційних технологій у професійній діяльності.

Аналіз педагогічної практики дає підстави стверджувати, що питання підготовки медичних працівників з належним рівнем професійної компетентності в галузі інформатики та інформаційних технологій поки що залишається не вирішеним. Необхідність розв'язання суперечності між сучасним станом інформаційної підготовки майбутніх медиків і вимогами інформаційного суспільства свідчить про актуальність проблеми формування інформаційної культури студентів медичних ВНЗ.

**Метою** пропонованої статті є визначення на основі аналізу існуючих підходів сутності і структури інформаційної культури майбутніх медичних працівників як важливої складової їх професійної готовності.

**Виклад основного матеріалу.** Термін «інформаційна культура» все частіше зустрічається під час визначення завдань і змісту освіти, у назвах навчальних курсів, педагогічних досліджень, публікацій.

Поняття інформаційної культури використовується в різних наукових галузях: інформатиці, культурології, філософії, педагогіці, бібліографічній справі та ін. У кожній з названих галузей розглядаються різні аспекти цього складного феномену.

Основним чинником, що зумовив активне поширення поняття «інформаційна культура», стали процеси інформатизації та комп'ютеризації як усього суспільства загалом, так і системи освіти зокрема. На зміну першим курсам інформатики, орієнтованим більшою мірою на програмування, прийшли курси, зміст яких все більше визначався завданням підготовки користувача сучасних інформаційних технологій.

На необхідності формування інформаційної культури особистості наголошується у змісті курсів інформатики як для загальної, так і для професійної освіти. Проте, у більшості публікацій зміст цього поняття визначається в загальних рисах, як правило, шляхом перерахування окремих характеристик. В.О. Каймін вважає, що «під інформаційною культурою передусім розуміють уміння отримувати, накопичувати, шукати, збирати і передавати інформацію за допомогою ЕОМ» [6, с.27]. На думку С.О. Христочевського, інформаційна культура «передбачає, що школярі і студенти знатимуть правила навігації по величезному океану доступної інформації, навчатися опрацьовувати відібрану інформацію для представлення її іншим людям, у тому числі і в друкованому вигляді» [15, с. 4]. Попри те, що автори розглядають інформаційну культуру ширше, ніж «комп'ютерну грамотність», зміст цього поняття фактично зводиться до певних знань і умінь, номенклатура яких може дещо різнитися.

В аналогічній перспективі розглядається зміст поняття інформаційної культури і в низці дисертаційних досліджень. О.А. Ластовка визначає інформаційну культуру як «проникнення в суть процесів обробки інформації, причому досить глибоке, щоб можна було легко і швидко вирішувати різні завдання на персональному комп'ютері, подібно до того, як істинно грамотна людина може вільно читати і писати» [7, с. 9]. Як складові інформаційної культури автор перераховує інформаційні вміння.

І.Г. Овчиннікова пропонує таке визначення: «інформаційна культура – це один з елементів загальної культури, що є сукупністю знань і навичок про основні методи представлення знань разом з умінням застосовувати їх на практиці для вирішення і постановки змістовних завдань» [9, с.11].

О.П. Значенко, досліджуючи проблему формування інформаційної культури майбутнього вчителя, розглядає її як «складову частину загальної культури, що орієнтована на інформаційне забезпечення всіх видів професійної діяльності та передбачає знання основних засобів представлення навчальної інформації, а також уміння ефективно застосовувати їх на практиці» [4, с. 16].

На трактуванні поняття інформаційної культури позначився перехід до особистісно орієнтованих моделей навчання: багато авторів почали брати до уваги не лише знання і вміння, але й аксіологічні, світоглядні й інші складові, що стосуються мотиваційно-сислової сфери особистості. Так, О.Л. Семенов, трактуючи інформаційну культуру як загальне уявлення про інформаційні процеси у навколишньому світі, про джерела тієї або іншої інформації, засоби масової інформації, підкреслює значущість ціннісних орієнтацій, системи морально-етичних і юридичних норм у структурі цього складного утворення [12]. Такий підхід стає все більш поширеним під час визначення завдань навчання інформатики.

Грунтовний аналіз проблем формування інформаційної культури у рамках особистісно орієнтованого підходу представлений у дослідженні Н.В. Ходякової [14]. Вона розглядає інформаційну культуру особистості «як соціально значущий спосіб її життєдіяльності в інформаційному середовищі, пов'язаний з такими проявами особистості, як: пошук індивідуального сенсу інформаційної діяльності і гуманістична ціннісна орієнтація; вільний і відповідальний вибір поведінки і позиції по відношенню до процесів і явищ інформаційної дійсності, усвідомлений і творчий характер цілей і способів інформаційної діяльності; якнайповніша реалізація в такій діяльності здібностей, потреб і прагнень особистості як заради інтересів власного розвитку, так і для користі навколишніх людей» [14, с.33-34]. Варто зазначити, що в розгорнутому описі дослідницею змісту поняття інформаційної культури інформаційна діяльність особистості фактично зводиться до дій з використанням комп'ютерів.

Цікавий підхід до розуміння ролі інформаційної культури в змісті загальної освіти запропонований Н.М. Розенбергом [11]. Автор розглядає інформаційну культуру як один з видів культури і розрізняє такі її компоненти: загальнонавчальна культура, культура діалогу, «комп'ютерна» культура [11, с.33-36].

У роботах, що безпосередньо стосуються професійної освіти, також наголошується на необхідності формування інформаційної культури як одного з найважливіших компонентів професійної готовності студентів [10].

До окремого напрямку можна віднести дослідження, в яких поняття інформаційної культури вживається в контексті навчання бібліотечної справи і навичок інформаційного пошуку [3]. У працях

цього напрямку більшою мірою розглядаються прикладні і методичні, а не теоретичні аспекти змісту поняття «інформаційна культура». При цьому інформаційна культура трактується широко: до її складу включають знання і уміння, які стосуються сфери інформаційної взаємодії, не обмеженої рамками застосування комп'ютерних технологій. Найбільш розгорнута спроба опису змісту поняття інформаційної культури у контексті цього підходу зроблена О.О. Гречихінін, який вважає, що «в найзагальнішому вигляді «інформаційну культуру можна визначити як інформаційну діяльність аксіологічного характеру, тобто обумовлену цінностями культури» [3, с.15]. Автор доволі детально розкриває суть інформаційної культури на основі діяльнісного підходу, проте висновки, які він робить, стосуються головним чином інформаційної культури суспільства та її типології.

Варто зазначити, що в більшості досліджень зміст поняття інформаційної культури визначається шляхом перерахування відповідних знань і вмінь, які включаються до її складу. Узагальнено їх можна описати як знання про структуру і функціонування інформаційного середовища, і вміння, необхідні для взаємодії з ним як традиційними засобами, так і засобами комп'ютерних технологій. Так, наприклад, С.Г. Антонова використовує поняття інформаційна культура «під час позначення якості знань фахівців» [1]. Аналогічний підхід представлений у дослідженні Г.А. Герцог, в якому інформаційна культура визначається як «міра оволодіння соціальною інформацією, сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію в інформаційному процесі» [2, с.50].

Б.А. Семеновкер пропонує два підходи до вивчення інформаційної культури – як сукупності «інформаційних можливостей, що доступні фахівцеві», і як здатності «окремого фахівця використовувати наявні можливості» [13].

Можна констатувати, що у більшості робіт, які можна віднести до цього напрямку досліджень, предметом аналізу виступають способи пошуку, опрацювання, використання інформації і практично не відображаються процеси породження інформації суб'єктом. Водночас, якщо для попередніх етапів розвитку цивілізації був закономірним поділ на «творців і споживачів» інформації, то з переходом до інформаційного суспільства, таке розмежування стає умовним, оскільки все більше фахівців включаються у процес створення інформаційних ресурсів.

Ще один напрям наукових досліджень, в яких часто вживається поняття «інформаційна культура», представлений роботами, що стосуються проблем переходу до інформаційного суспільства. Практично всі автори, що розглядають соціальні і філософські аспекти інформаційно-комп'ютерної революції, підкреслюють її особливий вплив на культуру, констатують необхідність формування інформаційної культури. Проте детальний аналіз поняття інформаційної культури в цього типу дослідженнях, як правило, не здійснюється.

Загалом огляд філософських, соціологічних і педагогічних підходів до дослідження феномену інформаційної культури свідчить про відсутність серед науковців єдності у визначенні її сутності і змісту. Як правило, інформаційна культура розглядається в ракурсі одного з аспектів:

– у зв'язку з теоретичним осмисленням проблеми формування інформаційної культури суспільства; інформаційна культура при цьому трактується як накопичені соціумом в ході історичного розвитку знання про природу, суспільство, мислення, техніку, різні технології пізнання і перетворення дійсності;

– у зв'язку з прикладним характером інформаційної культури, що стосується способів інформаційної діяльності конкретного індивіда, його досвіду вирішення проблемних ситуацій в інформаційному середовищі;

– у зв'язку з аналізом мотиваційно-ціннісної основи інформаційно-технологічної діяльності – опис системи норм, що регламентують інформаційну діяльність і взаємовідносини в системі «біосфера – людина – інформаційна техносфера»;

– у зв'язку з функціонуванням інформаційної культури в системі соціальних інститутів, її впливом на соціальні стосунки в умовах процесу інформатизації;

– у зв'язку з аналізом впливу нових інформаційних технологій на особистість, зміст професійної діяльності; інформаційна культура при цьому розглядається як здатність індивіда адаптуватися до динамічних умов інформаційного середовища, що виявляється в навичках раціональної поведінки в ньому, оптимальній реакції на нову інформацію, грамотному використанні інформаційних технологій для вирішення актуальних інформаційно-технологічних завдань.

Ряд дослідників указує, що будь-яка культура утворюється людською діяльністю і містить такі компоненти: а) якості суб'єкта творчої діяльності, способи цієї діяльності; б) результати діяльності, які стають «вторинною природою» і утворюють культурне середовище суспільства; в) способи діяльності, що забезпечують розпредмечування людських якостей, які зберігаються в предметному бутті культури; г) людину як творіння культури і співучасника її творчості [5]. Відповідно до цього підходу можна

розкрити співвідношення різних аспектів інформаційної культури, виокремивши в її структурі такі компоненти:

- якості, властивості, компетенції суб'єкта інформаційної діяльності, важливі у контексті професійної діяльності (професійний аспект);
- способи інформаційної діяльності, інформаційні ресурси як її забезпечення і результат (технологічний аспект);
- способи відтворення соціальних знань і культурних цінностей у процесі інформаційної діяльності (соціологічний аспект) та освіти (психолого-педагогічний аспект);
- особистість як носій цінностей інформаційної культури (культурологічний аспект).

Таким чином, можна констатувати, що інформаційна культура є багатоаспектною категорією, що відображає рівень розвитку інформаційних процесів, технологій і інформаційної діяльності, різноманіття її форм, способів задоволення інформаційно-технологічних потреб як на рівні окремої особистості, так і суспільства загалом. Тому зміст інформаційної культури можна трактувати в широкому (соціальному) і вузькому (особистісному) планах.

У широкому (соціальному) плані інформаційна культура є стороною загальнолюдської культури, до структури якої входять такі елементи, як: культура інформаційної діяльності, культура праці, проектна культура, культура володіння новими інформаційними технологіями, морально-етична, світоглядна, інформаційно-правова, комунікативно-мережева культура.

В особистісному плані інформаційна культура – це спосіб життєдіяльності людини в інформаційному середовищі, засіб його освоєння, обумовлений рівнем розвитку інформаційних технологій. Вона містить такі елементи, як: комплекс знань, умінь, навичок роботи з інформацією, уявлення про її роль в становленні нового типу цивілізації; володіння різними технологіями інформаційно-технологічної діяльності, готовність освоювати нові її види на основі використання нових інформаційних технологій і глобальних комп'ютерних мереж; етичні, естетичні якості, інформаційний тип мислення і світогляду, ціннісні установки, що регулюють інформаційну діяльність і поведінку індивіда.

*Висновок.* Спираючись на існуючі підходи до розуміння сутності інформаційної культури і враховуючи зміни умов і характеру діяльності сучасного медичного працівника, ми розглядаємо інформаційну культуру студента медичного ВНЗ як комплексне особистісне утворення, пов'язане з оволодінням сучасними інформаційними технологіями, що визначає здатність успішно використовувати їх у навчальній і майбутній професійній діяльності. Це здатність комбінувати раніше засвоєні знання і уміння, приймати рішення в нестандартних ситуаціях з використанням усього арсеналу засобів обчислювальної техніки, програмного забезпечення, за допомогою побудови інформаційних моделей процесів і явищ, що вивчаються. Формування інформаційної культури в процесі навчання студентів у медичному ВНЗ є інтеграційним, поетапним, багаторівневим процесом, який забезпечує розвиток здібностей і якостей, необхідних у подальшій професійній діяльності.

Формування інформаційної культури майбутніх медичних працівників пов'язане з розв'язанням низки завдань, що стосуються розвитку:

- інформаційно-технологічної грамотності, під якою розуміється певний рівень навченості, що характеризується наявністю у студентів комплексу інформаційних знань, уявлень про основні закономірності розвитку і функціонування інформаційного суспільства, умінь і навичок використання інформаційних технологій у професійній діяльності;
- інформаційного мислення – здатності до розробки цілісної моделі інформаційно-технологічної діяльності на базі комп'ютерних засобів внаслідок відображення специфіки інформаційного середовища;
- інформаційного світогляду, який проявляється в орієнтації особистості на здійснення інформаційної діяльності відповідно до принципів інформаційної етики і естетики.

Інформаційну культуру студентів медичних ВНЗ ми розглядаємо як ключову складову їх професійної готовності не лише тому, що вона на сьогодні є необхідною для життя в інформаційному суспільстві, але й у зв'язку з її важливим значенням як засобу ефективної професійної діяльності, що забезпечує адаптивність, конструктивність, креативність, самовдосконалення і розвиток професійної компетентності.

### **Література**

1. Антонова С.Г. Информационная культура специалиста: гуманитарные основания / С.Г. Антонова // Проблемы информационной культуры. – М., 1994. – С.110–116.
2. Герцог Г.А. Информационная культура современного педагога: дис. ... канд. филос. наук: 22.00.06 / Галина Ахметовна Герцог. – Екатеринбург, 1995. – 127 с.

3. Гречихин А.А. Информационная культура (опыт определения и типологического моделирования) / А.А. Гречихин // Проблемы информационной культуры. – М., 1994. – С.12–38.
4. Значенко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.П. Значенко. – Київ, 2005. – 20 с.
5. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1996. – 416 с.
6. Каймин В. Курс информатики: состояние, методика и перспективы / В. Каймин // Информатика и образование. – 1990. – № 6. – С.26–31.
7. Ластовка Е.А. Дидактические условия формирования информационной культуры будущего учителя (на примере студентов-биологов): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Е.А. Ластовка. – Самара, 1997. – 18 с.
8. Медведева Е. А. Основы информационной культуры / Е.А. Медведева // Социс. – 1994. – № 11. – С. 19.
9. Овчинникова И.Г. Дидактические условия формирования информационной культуры школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / И.Г. Овчинникова. – Магнитогорск, 1996. – 24 с.
10. Пасхин Е.Н. Педагогическая информатика / Е.Н. Пасхин // Высшее образование в России. – 1994. – № 1. – С.77–81.
11. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования / Н.М. Розенберг // Сов. педагогика. – 1991. – № 3. – С.33–38.
12. Семенов А.Л. Образование, информатика, компьютеры / А.Л. Семенов // Информатика и образование. – 1995. – № 5. – С.5–11.
13. Семеновкер Б.А. Информационная культура: от папируса до компактных оптических дисков / Б.А. Семеновкер // Информационная культура специалиста: гуманитарные проблемы. – Краснодар, 1993. – С.17–18.
14. Ходякова Н.В. Личностный подход к формированию информационной культуры выпускников вузов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Наталия Владимировна Ходякова. – Волгоград, 1996. – 182 с.
15. Христочевский С.А. Компьютер и образование / С.А. Христочевский // Информатика и образование. – 1995. – № 3. – С.3–6.